

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ВАЛЕНТИН ФЕРДИНАНДОВИЧ АСМУС: ОСОБИСТІТЬ, ВЧЕНИЙ, МИСЛИТЕЛЬ

(до 120-ї річниці від дня народження)

**Збірник матеріалів
науково-практичної конференції**

(м. Кам'янець-Подільський, 20 листопада 2014 р.)

м. Кам'янець-Подільський
2015

УДК 1(092)(082)
ББК 87.3я434
А-90

Рецензенти:

Попович М.Д., кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри історії та філософії Подільського державного аграрно-технічного університету

Білецька Т.В., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри політології і соціології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Редакційна колегія:

Найчук А.В., кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (головний редактор)

Дубінський В.А., кандидат історичних наук, доцент, декан історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Плахтій М.П., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Сулятицька Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Волковинський С.О., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (технічний редактор)

Горук Л.В., технічний коректор

Валентин Фердинандович Асмус: особистість, вчений, мислитель (до 120-ї річниці від дня народження): Збірник матеріалів науково-практичної конференції / [редкол.: А.В. Найчук (голова), В.А. Дубінський, С.О. Волковинський та ін.] – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 38 с.

Збірник містить доповіді учасників науково-практичної конференції присвяченої 120-й річниці від дня народження видатного вітчизняного мислителя, вченого та викладача Валентина Фердинандовича Асмуса, яку було проведено на історичному факультеті Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка 20 листопада 2014 року.

Розрахований на науковців, студентів, освітян і усіх, хто цікавиться історією вітчизняної філософії, проблемами філософії, логіки та математики.

УДК 1(092)(082)
ББК 87.3я434
К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2015

ЗМІСТ

Т. В. Сулятицька Творча спадщина Валентина Фердинандовича Асмуса	4
С. О. Ганаба Проблема свободи та необхідності в інтерпретації В. Асмуса	7
О. А. Гнидюк В. Ф. Асмус як дослідник античної філософії	10
А. В. Кирилюк В. Ф. Асмус: математичні начала інтуїції	13
В. В. Лабусь Німецька класична філософія в дослідженнях професора В. Ф. Асмуса	18
А. К. Лубчинський В. Ф. Асмус про О. Г. Баумгартена як фундатора класичної німецької естетики	20
Ю. С. Мальченко Проблема прекрасного у філософській спадщині В. Ф. Асмуса	23
А. В. Найчук В. Асмус про філософію історії і моральність у працях І. Канта	26
М. П. Плахтій Формальна логіка у викладі В. Асмуса: традиції та зміни	28
О. В. Рибщун Роль В. Ф. Асмуса в інституціоналізації вітчизняного суспільствознавства (філософія, логіка, соціологія)	31
В. Н. Рокачук Німецька класична філософія в творчій спадщині В. Ф. Асмуса	33
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	37

Т. В. Сулятицька, кандидат філософських наук, доцент

Творча спадщина Валентина Фердинандовича Асмуса

У статті аналізується науковий доробок В. Ф. Асмуса

Ключові слова: *філософія, наукова діяльність, суспільство, естетика, логіка*

Загальновідомо, що з іменем В.Ф. Асмуса (1894-1975) пов'язана яскрава сторінка в історії українсько-російської гуманістики, визначена ґрунтовними дослідженнями наріжних проблем історії філософії, теорії та історії логіки, естетики та літературознавства.

Народився 30 грудня 1894 року в Києві в сім'ї службовця. Дитячі та юнацькі роки пройшли в Константиновці і Києві. Спочатку навчався в Катерининському приватному німецькому училищі. Ще учнем училища Валентин Фердинандович захопився філософією, яка стала предметом його професійних занять під впливом філософських курсів А.Гілярова та В. Зеньковського. Потім навчання на історико-філологічному факультеті (на відділенні філософії та російської словесності) Київського університету (закінчив 1919 року). Ще за студентських років В. Асмус почав друкуватися. Написавши конкурсний твір, він досліджував співвідношення світогляду Л. Толстого і Б. Спінози (статтю «Про завдання музичної критики» 1916 р.), отримав премію.

Після закінчення Київського університету вів науково-дослідницьку та педагогічну діяльність, працював на кафедрі філософії філософсько-соціологічного відділу Українського інституту марксизму-ленінізму. Молодий викладач філософії та естетики вивчав праці Маркса, Енгельса, потім Леніна. Націленість молодого вченого на дослідження найзагальніших і принципових питань філософії характеризує його перша книга, видана в Києві «Діалектичний матеріалізм і логіка» (Київ, 1924 рік).

З 1928 року наукова діяльність В.Ф. Асмуса пов'язана з Москвою. Переїхавши туди, йому вдалося уникнути утисків, як його колеги по УІМЛ, і плідно працювати на філософській ниві до кінця свого життя, а саме до 1975 року. З 1939 по 1956 – професор кафедри філософії Московського університету. З 1956 по 1975 – старший науковий співробітник сектора естетики інституту Світової літератури імені О.М. Горького. Наукова діяльність Асмуса після переїзду до Москви була позначена багатоаспектністю інтересів, спробою працювати на перетині гуманітарних наук із широким використанням потенціалу естетики.

Продовжувалася, розширювалася і поглиблювалася літературна

діяльність В.Ф. Асмуса. Один з головних її напрямів було зафіксовано в «Нарисах історії діалектики в новій філософії» – 1930, де автор розвивав і поглиблював ту ж ідею «синтетичності» діалектики Маркса і Енгельса стосовно діалектики Декарта, Спінози, Канта, Фіхте, Шеллінга і Гегеля. Широта терміну «діалектика», як він трактувався в гегелівсько-марксистській традиції, надавала автору широкі можливості розгляду всіх основних питань філософії. Це особливо очевидно в праці «Діалектика Канта» (1929), дещо проблемні і доповнені вони склали солідний том «Імануїл Кант», опублікований в 1973 році. Багато років В.Ф. Асмус залишався у нас головним дослідником філософії І. Канта, і є всі підстави стверджувати, що саме філософія Канта становила для нього найпереконливішу основу світогляду.

У 1933 році опублікував одне з найвизначніших своїх досліджень «Маркс і буржуазний історизм». Тут знову вчення Маркса про суспільство представлене як підсумок і подолання попередньої філософсько-історичної традиції Бекона, Гердера, Канта, Фіхте, Шеллінга і Гегеля. Ця книга В.Ф. Асмуса була єдиною філософською книгою, що вийшла в рік 50-річчя смерті Маркса.

Згодом Асмус переключається на питання історії і теорії естетики. Серед найбільш значних публікацій «Гете в розмовах Еккермана», «Філософія і естетика російського символізму», «Читання як праця і як творчість», «Коло ідей Лермонтова». В післявоєнні роки були опубліковані такі значні роботи як «Шилер про відчуження в культурі 18 століття», «Світогляд Толстого».

Власне естетику назвати В.Ф. Асмуса важко, адже серед численних публікацій теоретика «суто» естетичною є лише докторська дисертація «Естетика класичної Греції» (1940 р.), (це була друга в Радянському союзі публічно захищена докторська дисертація). При цьому можна зауважити, що і ця робота, і ті, що присвячені німецькій естетиці 18 століття та естетичній складовій світосприйняття Шиллера, співвідносяться з більш широкою історико-філософською проблематикою, яка була предметом постійного наукового інтересу В.Ф. Асмуса. Естетичний вимір у спадщині філософа, як правило, «розминається» або в історико-філософському, або в мистецтвознавчому та літературознавчому контексті. Стосовно мистецтвознавчих уподобань В.Ф. Асмуса відомо, що він робив спробу обґрунтувати музичну естетику, проте цю ідею він не реалізував.

На відміну від естетичних, літературознавчі напрацювання В.Ф. Асмуса значно послідовніші й ґрунтовніші, адже об'єднують низку робіт, присвячених творчості О.Пушкіна, П.Чаадаєва, О.Грибоєдова, М.Лермонтова, Л.Толстого, М.Чернишевського та інші.

Пізніше Асмус зосереджується на роботі в галузі логіки, якою він займався з молодих років і яка тепер стала викладатися в ряді вузів. Вже в

1947 році вийшла солідна «Логіка», що систематично розглядала традиційну формальну логіку. Надалі в новій колективній «Логіці» (1956) ним були написані глави «Поняття», «Аналогія», «Гіпотеза», «Доказ».

Але коли в логіці почалась здійснюватись перебудова на математичну логіку, В.Ф. Асмус вирішив, що в його роки вже запізно перемикається на нову дослідницьку область. До того ж настав час ХХ з'їзду КПРС, що знаменувало певну відлигу і в філософії. Все це дало професору Асмусу можливість перейти з кафедри логіки на кафедру історії зарубіжної філософії, на якій він і пропрацював наступні 20 років.

Історія філософії залишалася головною науковою любов'ю В.Ф. Асмуса. Він читав загальні і спеціальні курси з історії античності, нової і новітньої філософії в студентській, аспірантській і інших аудиторіях. Як завжди, ці лекції відрізнялися ясністю, змістовністю, невимушеною і витонченою стилістикою. З книг, опублікованих в цей період творчої діяльності, назовемо монографію «Декарт» – 1956, «Проблема інтуїції в філософії і математиці» – 1963 (друге видання 1965), «Платон», навчальний посібник «Антична філософія» – 1968 (1976).

Останні 15-20 років життя і творчості Валентина Ферденандовича Асмуса були не тільки творчо насичені, але й досить щасливі в порівнянні з попередніми роками.

Спогади аспіранта Т.І. Ойзермана (академік, член-кореспондент журналу «Вопросы философии»): «В.Ф. Асмус став читати основну частину курсу з історії зарубіжної філософії. Меншу частину цього курсу – інші члени кафедри, які змушені були тепер рівнятися на Асмуса, лекції якого збирали велику аудиторію (приходили не лише студенти курсу, для яких призначалися лекції, а й студенти інших курсів, аспіранти і нерідко також викладачі). Лекції Асмуса були розраховані на підготовлених слухачів. Він говорив, наприклад, про Канта і Фіхте так, ніби слухачі вже знайомі з їхніми творами і відчувають потребу усвідомити найбільш важливі і важкі для розуміння становища питання. Слухачі якби залучалися до обговорення проблем, запрошувалися тим самим до більш ґрунтовного і глибшого їх вивчення. Асмус як лектор не намагався змішати свої лекції з кумедними анекдотичними властивостями, подробицями. Він читав спокійно, трохи навіть суховато, постійно посилаючись на джерела, в тому числі і на новітню зарубіжну літературу. Такі ґрунтовні (я б сказав навіть спеціальні) лекції з філософії, власне, і потрібні на філософському факультеті. Вони стимулюють серйозне вивчення праць класиків філософії і виявляються необхідними, корисними і для тих, які вже досягли успіху в цьому вивченні».

Асмус переконався, що його слухач, студент і аспірант – щирі шанувальники філософії. Він намагався максимально допомагати молодим колегам, наділяти їх дешицею своїх величезних знань. Його слухач швидко переконувався у величезній доброті і бездоганній інтелігентності Асмуса. І

коли він помер (4 червня 1975 року), на його похорон у Переделкіно прийшло безліч його учнів, друзів і шанувальників.

Прихильник діалектичного матеріалізму В.Асмус ніколи не був простим епігоном ортодоксальної марксистської традиції, він завжди знаходив можливість висловити свою точку зору відповідно до розвитку наукового знання, знайти оригінальний поворот думки у постановці й розв'язанні складних філософських проблем. Йому завжди були притаманні високий професіоналізм, відданість справі, виняткова чесність, глибина думки й широка ерудиція, а сам він ніколи не поступався ні честю, ні науковою істиною, ні совістю.

С. О. Ганаба, кандидат філософських наук, доцент

Проблема свободи та необхідності в інтерпретації В. Асмуса

У статті акцентовано увагу на методологічному потенціалі розуміння проблеми свободи й необхідності В. Асмусом. Наголошується, що інтерпретація феномену свободи як властивості людини, яка пізнає та діє, є релевантним у вирішенні соціальних проблем сьогодення.

Ключові слова: *свобода, необхідність, філософія, взаємозв'язок, активність.*

Валентин Асмус – фахівець з історії античної й нової філософії, знаний естетик і літературознавець. Він є автором низки історико-філософських праць у яких запропонував власне бачення й інтерпретацію багатьох проблем філософської думки, серед яких питання діалектичного взаємозв'язку свободи й необхідності. Дослідник аналізує проблему свободи спираючись на інтелектуальні надбання доби античності й здобутки представників західноєвропейської філософії. Цій проблемі В. Асмус присвятив статтю «Діалектика необхідності і свобода в філософії історії Гегеля», яка побачила світ у 1968 році. У своїх працях дослідник окреслює низку питань, а саме: що означає необхідність поведінки людини, коли вона вільна? Що передбачає свобода для людини, якщо саме свобода заключна у межі необхідності? Де межі свободи й необхідності у поведінці та житті людини, як природної і як соціальної істоти? Якою має бути свобода в умовах необхідності? тощо.

У межах статті акцентуємо увагу на важливості «уроків» В. Асмуса для вирішення проблем, які виникають в умовах мінливого сьогодення. У своїх міркуваннях виходимо з того, що свобода є головною умовою усього історичного розвитку. Аналізуючи питання діалектики свободи й

необхідності, слід звернути увагу на два кардинально протилежні підходи, які набули розвитку в сучасній філософській думці. У першому підході свобода трактується як «особливе буття особистості, яка протистоїть необхідності як принципу буття природи» [2, с. 178], тобто виявляє здатність вийти за її межі, трансгресувати. Свобода – це відкритість людини невизначеному, це внутрішня енергія людини, завдяки якій вона може творити нове у житті. Другий підхід аналізує свободу крізь призму необхідності, яка її зумовлює та доповнює. Свобода постає як перетворена необхідність. Така позиція загалом є характерною для західної філософії ХІХ століття, у філософській думці якого домінувало раціоналістичне розуміння свободи. Яскравим прикладом є погляди представників німецької класичної філософії.

У статті «Діалектика необхідності і свобода в філософії історії Гегеля» дослідник аналізує гегелівське розуміння феномену свободи крізь призму його еволюції. Аналіз побудований на компаративістському підході. До порівняння залучені погляди мислителів попередніх історичних епох. Такий історичний екскурс, на думку В. Асмуса, зумовлений тією обставиною, що погляди Г. Гегеля формувалися на основі інтелектуальних надбань філософської думки минулого. У Г. Гегеля вони набули подальшого розвитку, доповнення й переосмислення, тобто нового звучання й інтерпретації.

Засадничою ідеєю аналізу філософської спадщини є думка, що «свобода має бути знайдена в умовах самої необхідності» [1, с. 53]. Для підтвердження цієї тези В. Асмус звертається до думок античних філософів, зокрема до Епікура. Слід зазначити, що для Епікура проблема свободи була центральною у його розмислах. Цей мислитель, спираючись на матеріалістичну теорію Демокрита (в основі якої вчення про атомарну світобудову), вбачає свободу у здатності атомів довільно відхилитися від прямих шляхів падіння, які визначені самою необхідністю. У цій гіпотезі, як вважає В. Асмус, закладена цікава думка: «свобода, згідно Епікуру, може бути знайдена не поза межами необхідності, а тих самих реальних умовах, в яких виявляє необхідність свій порядок речей» [1, с.55]. У стоїків знаходимо дещо інший підхід до розуміння свободи. Взаємозв'язок свободи й необхідності передбачає покору і смирення свободи необхідності. Покора необхідності передбачає внутрішню свободу. «Свобода» у діях людини – це відмова від супротиву. Ці думки до певної міри перегукуються з ідеями, які запропонували мислителі Нового часу. У їх поглядах презентовано новий підхід до вирішення суспільних й антропологічних проблем. Він овіяний духом натуралізму й механічного матеріалізму. Так, Б. Спінова переносить вчення про свободу у сферу антропології й етики. Для нього необхідність й свобода постають поняттями діалектики: свобода витікає із самої сутності необхідності. Вона розуміється як осягнення діяльності пізнання. Тому

«свобода – це не тільки здатність й властивість людини, а й особливе досягнення його діяльності», - пише В. Асмус [1, с.60]. Свобода може бути властива лише одній людині (інтелектуалу, філософу, науковцю), а не натовпу, який діє у руслі соціальної необхідності згідно заданих параметрів соціальної дії. Вона є можливою завдяки активності суб'єкта, який пізнає, виходить за межі відомого. Нове пізнається у лоні свободи. Необхідність перетворюється у свободу лише завдяки акту пізнання. Дана інтерпретація феномену свободи може слугувати методологічний орієнтиром у вирішенні суспільних проблем сьогодення, зокрема модернізації освіти, формуванні її особистісно-орієнтованої парадигми.

Свобода є набутком людського життя. Ця ідея набула свого розвитку у розмислах І. Канта. Проте якщо у Б. Спінози спостерігається натуралістичне трактування природи свободи й необхідності, то у І. Канта воно набуває метафізичного забарвлення. У своєму розумінні проблеми він, на думку В. Асмуса, притримується позиції, що людина – це надчуттєве створіння, у якому тіло підпорядковане необхідності, а вільною є душа [1, с. 61]. Людина діє за необхідністю (включає сферу розуму), а як вільна - використовує сферу відчуттів. Ці ідеї, за твердженням дослідника, перегукуються із поглядами Г. Шеллінга. Німецький філософ вважав, що людина як надчуттєва істота, яка визначає себе не зовні (що я є), а з середини, зі своєї внутрішньої сутності (яким я є), як вільної істоти. Саме у цьому, за твердженням В. Асмуса, закладено сенс необхідності [1, с.61]. Абсолютна свобода тотожна абсолютній необхідності, оскільки вільним є лише те, що лише відповідно із законами своєї власної сутності і не визначається нічим іншим, тобто свобода й необхідність існують одна в одній. Джерелом свободи є індивідуальність. Ступінь її унікальності є індикатором міри й здатності до реалізації свободи. Однак у Г. Фіхте вона пов'язана із суспільним виявом, або виявляється у суспільному. Зв'язок між мною й світовим цілим визначає все, чим я був, що я тепер і чим я буду. Таким чином, свобода є реальність, але вона може здійснюватися лише в історичному житті індивіда. Ступінь можливостей для кожного індивіда свободи залежить не лише від його особистісних устремлінь, а й від того, на якій фазі історичного розвитку знаходиться суспільство. Ця ідея стала засадничою у подальших розмислах представників німецької філософії, зокрема Г. Гегеля. Він пов'язує царство свободи з царством духу, а саме царство «народного духу». Відповідно, всесвітня історія розгортається як проблема свободи й прогресу свободи. Дух уособлює здатність до свободи й є її рушієм. Процес свободи – це процес демократизації, спроба показати всесвітню історію як прогрес у розвитку свободи. Таким чином, наголошує В. Асмус, свобода – історія необхідності, історія її усвідомлення, її становлення у конкретних державних формах [1, с. 66]. Ця ідея є продуктивною в осмисленні сучасних суспільних процесів, спрямованих на

побудову демократичного суспільства.

Таким чином, інтерпретація В. Асмусом проблеми діалектичного зв'язку свободи й необхідності поглиблює розуміння природи феномену свободи й окреслює методологічні можливості використання ідей й підходів в осмисленні проблем сьогодення. Інтелектуальна спадщина мислителя є взірцем наукової виваженості, різноплановості й конструктивності підходів у розв'язанні дослідницьких проблем.

Список використаних джерел:

1. Асмус В.Ф. Диалектика необходимости и свободы в философии истории Гегеля / В. Ф. Асмус // Вопросы философии. – 1995. - №1. – С.52-69.
2. Хамитов Н. Философский словарь. Человек и мир / Н. Хамитов, С. Крылова. – К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 308 с.

О. А. Гнидюк, студент 4 курсу історичного факультету

В. Ф. Асмус як дослідник античної філософії

У роботі аналізуються світоглядні ідеї античної філософії. через призму дослідження В. Ф. Асмуса.

Ключові слова: античність, історія філософії, іманентний, діалектичний матеріалізм, кон'юнктура.

Актуальність теми дослідження визначена тим, що за сучасних умов розвитку історико-філософських досліджень, які зорієнтовані на вивчення національної культури, виникають суттєві потреби у переосмисленні тих теоретичних та методологічних основоположень, що були покладені в основу вітчизняної історико-філософської науки за радянських часів. У наш час, коли змінилися орієнтири і тенденції розвитку філософських досліджень, історико-філософські ідеї В. Асмуса, які залишалися поза увагою дослідників, або були мало досліджувані, отримали свою актуальність. Відповідно, виникла потреба не стільки у детальному аналізі його окремих робіт, які й нині зберігають свою автономну цінність, скільки у розкритті, теоретичній реконструкції цілісної системи історико-філософських поглядів мислителя, її теоретичних та методологічних засад, які можуть бути покладені в основу традиції сучасних досліджень вітчизняної філософії та її історії.

Метою роботи є здійснення системного аналізу історико-філософської спадщини В. Асмуса, в контексті висвітлення проблем дослідження античної філософії.

Реалізація поставленої мети пов'язується з вирішенням наступних

дослідницьких завдань:

- визначення змісту і ролі історико-філософських ідей античної філософії;
- проаналізувати внесок В. Асмуса в розвитку вітчизняної філософії науки ХХ століття та окреслити евристичний потенціал його ідей для здійснення сучасних історико-філософських досліджень.

За умови духовного розвитку кожної країни виникає потреба у розробці досліджень національної філософії, яка повинна здійснюватись на нових засадах. У контексті даної проблеми варто відзначити, що основу майбутніх досліджень повинні складати праці видатних вітчизняних науковців. До таких вчених з повним правом можна віднести Валентина Фердинандовича Асмуса – видатного філософа, історика філософії, логіка, талановитого педагога, автора понад 300 філософських праць, який за найскладніших умов тогочасного життя став взірцем інтелектуальної чесності, професіоналізму, вільної від кон'юнктурних обставин думки [5].

Визначальним є те, що формування В. Асмуса як філософа відбулося в духовній атмосфері і філософських традиціях Університету св. Володимира. Після закінчення Київського університету (1919) займався науково-дослідницькою й педагогічною діяльністю, працював на кафедрі філософії філософсько-соціологічного відділу Українського інституту марксизму-ленінізму, де підготував і видав працю “Діалектичний матеріалізм і логіка”. Незважаючи на широке поле наукових інтересів В. Асмуса, основу досліджень склали антична і німецька класична філософія. У творчості вченого чільне місце посідають праці, присвячені аналізу концепцій, розроблених античними філософами, які вражають багатоаспектністю і глибиною аналізу [3, с. 55-57].

У контексті цього варто відзначити, що основними теоретичними проблемами історико-філософської думки, які розглядаються В. Асмусом, є проблема соціокультурної обумовленості історико-філософського процесу, проблема нерівномірності розвитку філософської проблематики в історії філософії [4, с. 40-45].

Валентин Фердинандович був прибічником діалектико-матеріалістичного світогляду, і тому в своїх історико-філософських дослідженнях послуговувався основними принципами згаданого філософського напряму: принципом опосередкованого зв'язку певної філософської системи з тією чи іншою конкретно-історичною епохою (принцип логічного та історичного); принципом діалектичного взаємозв'язку та наслідування філософських систем в історії філософії (філософська традиція); принципом закономірного розвитку філософського знання.

Для дослідження ідеї про першорядну важливість філософії в її органічному зв'язку з історією філософії вельми істотні були ті акценти, які робив В.Ф. Асмус в інтерпретації діалектичного матеріалізму. За його

словами, діалектичний матеріалізм є революційною філософією, “бо аж ніяк не розвивається поза філософської традиції, бо перебудовує світ він за тими принципами, які знаходить у цьому ж самому світі як тенденції його розвитку” [1, с. 31-37].

Досліджуючи проблеми методології історико-філософського дослідження, В. Асмус виділяє три основні питання, які залишаються актуальними у розвитку теоретичної частини історико-філософської науки. По-перше, це питання стосовно культурно-історичних та соціальних основ виникнення філософських вчень, течій, напрямів. По-друге, це питання стосовно співвідношення неперервного та дискретного у розвитку предметно-проблемного поля історії філософії. По-третє, це проблема взаємозв'язку філософії, її залежності від інших духовних сфер життя суспільства, зокрема науки як соціальної інституції [2, с. 106-109].

Однак, учений ніколи не був простим епігоном ортодоксальної марксистської традиції, він завжди знаходив можливість висловити свій погляд згідно з розвитком наукового знання, знайти оригінальний поворот думки в піднятті й розв'язанні складних філософських проблем.

Резюмуючи вищесказане, варто зазначити, що серед істориків античної філософії В. Асмус залишається одним з найбільш глибоких знавців. Серед його праць, які присвячені аналізу античної філософії, можна виділити наступні: “Античні мислителі про мистецтво”, “Реалізм в естетиці Аристотеля”, “Демокрит”, “Історія античної філософії”, “Платон”, “Антична філософія: Навчальний посібник” (видання 1976 року, перевидання 1999, 2001, 2003, 2005 років), “Метафізика Аристотеля”. У згаданих творах яскраво втілюються методологічні засади мислителя [1, с. 31-37].

Так, при аналізі філософії Платона, В. Асмус висуває тезу, за якою “нарису філософського вчення Платона має передувати нарис його життя та діяльності”. Фактично, у ній сформульовано вимогу історичного біографізму, як одного з методологічних принципів, за яким В. Асмус підходив у своїх історико-філософських дослідженнях не тільки до творчості Платона, але й усіх тих мислителів, до творчості яких він звертався як історик філософії. Окрім того, В. Асмусом при аналізі античної філософії, зокрема доробку Платона, звертається увага, як приклад іманентної критики, на аристотелівську критику платонівської теорії ідей. В цілому, характеризуючи ідеалізм Платона та його історичну долю, В. Асмус не без підстав зазначає, що вплив вчення Платона не можна презентувати як суцільну та безперервну традицію, або “філіацію ідей”, що переходить від одного філософа до іншого, тобто В. Асмусом підкреслюється питання стосовно співвідношення неперервного та дискретного у розвитку предметно-проблемного поля історії філософії [3, с. 51-55].

Визначальним є те, що В. Асмус у своїй творчості намагається відстояти право на інакодумство, свободу від думки більшості. На противагу

ідеологічної заангажованості, він обґрунтовує необхідність принципово нової форми індивідуальної та соціальної активності, пов'язуючи її з духовним подвижництвом, культурною творчістю. Серед дослідників античної філософії В. Асмус залишається одним з найбільш глибоких знавців. Завдяки прискіпливій дослідницькій роботі, широкій філософській ерудиції, ґрунтовному знанню історико-філософського матеріалу, праці В. Асмуса з історії античної філософії і сьогодні становлять теоретичний інтерес у затребувані як в науковому, так і в навчальному плані.

Список використаних джерел:

1. Нич Т.В. Історія філософії у науковій спадщині В.Ф. Асмуса. / Т.В. Нич // Гуманітарні студії: зб. наук. праць / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – Вип. 4. – С. 31–37.
2. Нич Т.В. Основні теоретичні проблеми історико-філософської науки в інтерпретації В. Асмуса. / Т.В. Нич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2009. – Вип. 92–93. – С. 106–109.
3. Нич Т.В. Методологія історико-філософського дослідження В.Ф. Асмуса. / Т.В. Нич // Гуманітарні студії: зб. наук. праць / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – Вип. 8. – С. 50–59.
4. Соколов В. В., Ойзерман Т. И., Гульга А. В., Каменский З. А., Смирнов В. А., Субботин А. Л., Жучкова В. А. В. Ф. Асмус — педагог и мыслитель // Вопросы философии.— 1995.— № 1.— С. 31—51.
5. Огородник І.В. Асмус Валентин Фердинандович [Електронний ресурс] / І.В. Огородник // Історія філософської думки в Україні . — 2011. — Режим доступу до джерела: http://pidruchniki.ws/14140113/filosofiya/asmus_valentin_ferdinandovich

А. В. Кирилюк, студент 2 курсу фізико-математичного факультету

В. Ф. Асмус: математичні начала інтуїції

Розглядаються головні особливості вчень про інтуїцію, зокрема інтелектуальну інтуїцію, за дослідженням В.Ф.Асмуса. Досліджується застосування інтуїтивного бачення у межах вищої математики.

Ключові слова: *В.Ф.Асмус, інтуїція, математика.*

Валентин Фердинандович Асмус, як фахівець в галузі філософії, отримував освіту у Києві (закінчив Київське реальне училище і відділення філософії та російської словесності Київського університету (1919)). Закінчивши навчання, викладав філософські дисципліни у вузах Києва. Наприкінці 20-х років минулого століття був переведений до Москви, де продовжував свій науковий шлях. Цікаво те, що за свідченнями В.Смірнова,

Валентин Фердинандович мав тісні зв'язки з «Серапіоновим братством», яке хоча під тиском влади й видавало прокомуністичні твори, але відрізнялося аполітичним потенціалом, про що свідчить зв'язок із братством Анни Ахматової. Підтримував В.Асмус дружні стосунки й з Борисом Пастернаком, який був фактично оголошений ворогом радянської системи за роман «Доктор Живаго». В.Асмус був засуджений колегами за співчутливу промову на похоронах Бориса Леонідовича [1]. Дані факти свідчать про те, що Валентин Фердинандович завжди намагався зберігати аполітичні позиції, і як фахівець просто робив свою роботу незалежно від загальноприйнятої ідеології. Серед доробку науковця нас зацікавила робота «Проблема інтуїції в філософії та математиці», опублікована у 1963 році.

Відповідно, метою статті є системний аналіз особливостей міркування про інтуїцію В.Асмуса.

Зупинимося на понятті «інтуїція». Оскільки із всіх відчуттів найважливішим вважається зір, то усяке пряме, або неопосередковане, споглядання істини отримало назву «інтуїції» (від лат. *Intuitus*), що в перекладі означає «споглядання», «бачення». В історії розвитку даного поняття чітко простежуються дві гілки: одна у вигляді філософського вчення під назвою «інтуїтивізм», інша передбачала розвиток інтуїції на основі раціоналістичного розуміння знань. Основоположником інтуїтивізму був французький філософ А. Бергсон (1859–1941), який у своїх творах доводив алогістичну концепцію дійсності, скептичне відношення до науки та її логічного апарату. Але саме поняття інтуїції виникло ще у древньоіндійській та античній філософії і розвивалося Платоном, неоплатоніками, Декартом, Лейбніцом, Кантом, Фіхте, Якобі, Гаманом, Шеллінгом, Шлегелем, Гете, Шопенгауєром та іншими. Характерними рисами вчень про інтуїцію, що розроблялися в XVII ст., є те, що вони виникли в тісному зв'язку з гносеологічними проблемами, які постали перед філософією із розвитком математики та природничих наук.

В XVII ст. ряд філософів, серед яких були одночасно і математики (Декарт, Локк, Лейбніц, Спіноза), досліджували своєрідність математичного знання і намагалися надати цій своєрідності гносеологічне та логічне пояснення. При вирішенні згаданої проблеми вони зустрілися з певними труднощами, які Валентин Фердинандович узагальнив наступним чином: «По-перше, судження в математичних науках характеризується безумовною всезагальністю та необхідністю: будь-яка доведена в математиці теорема справедлива не лише для даного одиничного об'єкту, а для будь-якого об'єкту з класу, який має на увазі доведення, і справедливість її не може бути заперечена. По-друге, особливість математичних наук, як вважали Декарт, Спіноза та Лейбніц, у тому, що логічна необхідність доведених в них теорем не може мати джерело в емпіричній індукції» [1, с. 6].

Наступною проблемою, зазначає автор, є теза, що всяке положення,

добуте при допомозі досвіду, не може бути безумовно необхідним, воно може бути лише ймовірним, а якщо це так, то звідки може довідатися математика про логічні ознаки — всезагальність та необхідність. Якщо вони не можуть бути засновані на досвіді, то в чому ж тоді варто шукати їх основу?

Дану проблему деякі філософи XVII ст. намагалися подолати, провівши розмежування між безпосереднім (інтуїтивним) знанням та опосередкованим. В цьому розумінні філософські теорії розділяються на три гілки: вчення про інтелектуальну інтуїцію, вчення про вроджені ідеї та вчення про апіорні знання.

Вчення про інтелектуальну інтуїцію — це вчення про існування істин особливого роду — істин, що досягаються прямим інтелектуальним спогляданням. Вчення про вроджені ідеї — це вчення не про властивості істин, а про властивості ідей. На думку В. Асмуса, раціоналісти XVII ст. розрізняють поняття істини та ідеї таким чином: «Істина — це думка про зв'язок речей, або їх динаміку, ідея ж — це думка про предмет; істина завжди виражається у формі зв'язку ідей, а ідея як окреме поняття сама по собі не є ні істинною, ні хибною. Тому твердження про те, що деякі ідеї не мають джерела в досвіді, а природжені нашому розуму, зовсім ще не твердження, нібито існують істини, природжені нашому розуму» [1, с. 7].

Вчення про інтелектуальну інтуїцію потрібно також відрізнити від гносеологічного апіоризму. У праці В.Асмуса зазначено, що «вчення про інтелектуальну інтуїцію виникло як відповідь на питання: чи здатен розум мислити деякі істини безпосередньо, без допомоги доказів? Вчення ж про апіорність знань виникло як відповідь на інше питання: чи існують для розуму істини, що передують досвіді і від досвіду не залежать?» [1, с.8].

Теорія інтелектуальної інтуїції пояснює безпосередній характер деяких істин. Але безпосередність ця одними філософами мислилась як безпосередність знань, даних у досвіді, іншими — як безпосередність знань, що передують досвіді, тобто апіорно. Тому при вирішенні питання про роль досвіду в походженні знань теорії інтуїції діляться на неапіористичні та апіористичні. Так, наприклад, більшість теорій чуттєвої інтуїції зовсім не були теоріями апіористичними. Теорії ж інтелектуальної інтуїції, розроблені раціоналістами, були апіористичними чи принаймні мали в собі елементи апіоризму. І дійсно, встановлювана цими теоріями невивідність з досвіду основних ознак достовірного знання — необхідність і всезагальність — неминучо вела до визнання додосвідного джерела всіх безпосередніх істин, що володіють такими ознаками.

Валентин Фердинандович окреслив початкову рису інтуїтивного, або безпосереднього пізнання, як його розуміли раціоналісти XVII ст. — незалежність від умовиводів та доказів.

Чергова риса інтуїції, на яку звертає увагу В.Асмус, полягає у тому, що

інтуїція є не просто одним із видів інтелектуального пізнання, а його вищим видом. Саме в системі Р.Декарта вищим і найбільш достовірним основоположенням визнається аксіома: «Я мислю, отже, я існую». Р.Декарт стверджував, що переконання в істинності цієї аксіоми є результат не умовиводу і не доказу, а безпосереднього бачення розуму. Тому через безпосередність інтелектуального бачення інтуїція і є для раціоналістів вищим видом знання. Особливо чітко про це говорить Спіноза: «Лише четвертим способом осягається адекватна сутність речі, і притому без загрози схибити; тому такий спосіб переважно перед всіма іншими буде готовий до використання» [4, с.10].

Характерне для раціоналістів відособлення розуму від чуттєвості В.Асмусом пояснюється не самою лише ідеалістичною зневагою їх до чуттєвого знання. Відособлюючи розум від чуттєвості, раціоналісти Нового часу виходили з логічних міркувань. Тільки безпосереднє споглядання розуму (інтелекту) здатне засвідчити нам всезагальне та необхідне значення математичних аксіом та теорем. Досвід, не освітлений «природнім світлом» розуму, не містить у собі гарантій всезагальності та необхідності знань, здобутих емпірично, підкреслює В.Асмус.

У своїй роботі В.Асмус розглядає кілька історичних випадків, у яких інтуїція тісно пов'язана із науковими відкриттями у математиці: проблема інтуїції в філософії математики Пуанкаре, теорія множин Кантора та інтуїція актуально нескінченного.

До прикладу розглянемо теорію множин Кантора. Одним із фундаментальних понять цієї теорії є поняття «цілком впорядкованої множини». Під такою множиною Кантор розуміє суворо визначену множину, елементи якої «зв'язані між собою деякою визначеною, даною наперед, послідовністю». Тобто, існує перший елемент множини і, якщо він не останній в множині, за ним іде наступний; до довільної (скінченної чи нескінченної) множини елементів належить деякий елемент «найближчий», що слідує за всіма елементами в послідовності. Із поняття «цілком впорядкованої множини» випливають, по-перше, дії для цілих чисел, як для скінченних, так і для визначених нескінченних, і, по-друге, закони цих чисел. Кантор підкреслює, що й дії, й закони при цьому споглядаються інтуїтивно — «безпосереднім внутрішнім спогляданням з аподиктичною достовірністю» [2, с.11].

З цих роздумів випливає існування також і нескінченних чисел, які до Кантора заперечувалися Декартом, Спінозою і Лейбніцом. Без поняття «цілком впорядкованої множини» неможливо було зрозуміти, що якщо множинам надати певний закон, через який вони стають «цілком впорядкованими множинами», то в такому випадку можна також оперувати і нескінченними множинами. Це дозволило Кантору заперечити поняття «скінченності розуму». На його погляд, вміння оперувати нескінченними

множинами за допомогою образів і понять, що самі по собі мають скінченний характер, — свідчення нескінченних можливостей людського розуму, який сам по собі є скінченим. Описуючи красоту і гармонію цих закономірностей, Кантор часто користується фразою «ясне бачення». І це «ясне бачення» актуально нескінченного і його відношення до скінченного є не що інше як інтуїція. Але яка? Не чуттєва, а інтуїція інтелекту. Через це Кантор так різко негативно ставиться до Канта, оскільки він доводив, що людський інтелект повністю позбавлений здатності інтуїтивного бачення.

Не дивлячись на «інтуїтивність» таких умовиводів, Кантор справив величезний вплив на розвиток усієї новітньої математики. Заснована ним теорія множин перебудувала вищу математику і заснувала математичний аналіз.

Підводячи підсумок, підкреслимо, що інтуїція — досить глибоке явище, яке ґрунтовно було розглянуто у праці В.Асмуса. І чим більше в ній знаходимо раціональних зерен, тим більша глибина в ній нам відкривається. Таким чином, відокремлюючи інтуїцію від інтелектуальних начал, ми обмежуємо її в своїй первинності, а себе – в пізнанні суті речей, учасниками яких являємося.

Список використаних джерел:

1. Асмус Валентин Фердинандович [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до джерела: <http://sbiblio.com/biblio/persons.aspx?id=12>.
2. Асмус В. Ф. Проблема интуиции в философии и математике/ В. Ф. Асмус; [Изд. 3-е, стереотипное]. – М.: Соцэгиз, 1963. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 320 с.
3. Декарт Р. Избранные произведения / Р. Декарт. [Перевод с французского и латинского редакция и вступительная статья Е.В.Соколова]. – Москва – Ленинград: Госполитиздат. – 1950. – 712 с.
4. Спиноза Б. Краткий трактат о божестве, человеке и его счастье / Б.Спиноза. – Избранные произведения. – Т. I. – М.: Издательство: Политическая литература, 1957. – С. 77 - 116.
5. Спиноза Б. Этика / Б.Спиноза; [Пер. с лат. Н. А. Иванцова]. – СПб.: Аста-пресс ltd, 1993. – 248 с.
6. Leibniz G.W., Die philosophischen Schriften, Bd. IV. Berlin, 1880 [Електронний ресурс].–Режим доступу до джерела: http://www.society.polbu.ru>asmus_philointuition/ch24...
7. "Новые идеи в математике", Сборник шестой: Учение о множествах Георга Кантора. – СПб., 1914 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.twirpx.com/file/754222/>

В. В. Лабусь, студентка 2 курсу педагогічного факультету

**Німецька класична філософія в дослідженнях
професора В. Ф. Асмуса**

У роботі проаналізовано наукові дослідження видатного філософа, історика філософії, талановитого літературознавця Валентина Фердинандовича Асмуса в галузі німецької класичної філософії.

Ключові слова: *німецька класична філософія, історія естетики, теорія пізнання, механічний детермінізм, кантознавство, гегельянство, історична теорія, капіталізм, соціалізм.*

Валентин Фердинандович Асмус – видатний філософ, історик філософії, логік, талановитий педагог, автор понад 300 філософських праць, який за найскладніших умов тогочасного життя став взірцем інтелектуальної чесності, професіоналізму, вільної від кон'юнктурних обставин думки. В. Асмус, будучи вихованцем Київського університету св. Володимира, зберіг та розвинув у своїй творчості здобутки історико-філософської школи, що сформувалась в українській академічній філософії кінця ХІХ – початку ХХ століття.

З юнацьких років Валентин Асмус мріяв про філософію, захоплювався читанням праць найвидатніших західних мислителів: Канта, Гегеля ін.

Усе подальше життя Асмуса після закінчення Київського університету 1919 року було тісно пов'язане із філософськими дослідженнями, особливо з німецькою класичною філософією. Широта світогляду, глибока обізнаність у багатьох галузях наукового знання дозволила йому стати одним із найвидатніших філософів своєї доби. Саме його перу належить низка фундаментальних праць з логіки, філософії, діалектики, багато з яких і сьогодні не втратили своєї актуальності. Жива мова викладу, тонкий аналіз, інтелектуальний рівень цих робіт привертають до себе особливу увагу читачів. Визнанням високого професійного рівня мислителя стало обрання його дійсним членом міжнародного Інституту філософії в Парижі.

Найбільший інтерес для В. Ф. Асмуса становила німецька класична філософія, особливо філософія І.Канта. Серед праць В. Асмуса, які досліджують німецьку класичну філософію, можна виділити наступні: «Іммануїл Кант», «Діалектика Канта», «Філософія Іммануїла Канта», «Німецька естетика ХVІІІ ст. », «Історико - філософські етюди », «Діалектика необхідності і свободи у філософії історії Гегеля»[1; 2; 3; 8].

Праця В. Асмуса «Іммануїл Кант» характеризує всі основні аспекти філософії Канта. В ній розглядаються природничі результати діяльності

Канта (космологія і космогонія, здогад про існування, крім нашої Галактики, зовнішніх галактик, вчення про віковий вплив приливної тертя на швидкість добового обертання Землі), та основні погляди філософа на : теорію пізнання, етику, вчення про доцільність в органічній природі і естетику. Значна частина згаданих проблем були висвітлені, зокрема, й у праці «Діалектика Канта» [2; 3].

В. Асмус у праці «Іммануїл Кант», зумів гармонійно висвітлити основні проблеми та ідеї кантівської філософії і, разом із тим, розкрив її систематичність, цілісність і загальну структуру. Вирішення проблеми всебічного розгляду філософії І. Канта стало можливим для В. Асмуса лише завдяки єдності тієї методологічної настанови або способу підходу, який автор використав у своєму дослідженні – це принцип проблемно-системного підходу, який дозволяє здійснити систематичну і цілісну реконструкцію доволі неадекватних та суперечливих побудов Канта і надати глибоко продуману та обґрунтовану інтерпретацію їх реального теоретичного складу та світоглядного сенсу. Слід зазначити, що В. Асмус не прагнув буквально слідувати за штучною систематикою Канта, зазначаючи, що її зовнішня форма не завжди адекватна реальному змісту проблем, які в ній розв'язуються.

В іншій своїй праці «Німецька естетика 18 ст.» автор розглядає історію німецької класичної естетики XVIII століття, починаючи з робіт родоначальника цієї науки А. Баумгартена. У книзі викладені теорія мистецтва І. Вінкельмана, естетичні погляди Г. Лессінга і Ф. Шиллера, розвиток естетичної проблеми в філософії І. Канта [9].

Стаття В. Ф. Асмуса «Діалектика необхідності і свободи у філософії історії Гегеля» раніше не публікувалася. Проблематика статті відноситься до одного з головних напрямків філософських інтересів автора. Фактично зміст статті ширший від її назви – в перших розділах дається нарис розвитку проблеми свободи в античності, філософії Нового Часу, німецькому класичному ідеалізмі XVIII – початку XIX ст. Гегелівське вирішення проблеми виступає таким чином підсумком її попереднього багатовікового розвитку [10].

Праці В. Асмуса у галузях історії античної філософії, німецької класичної філософії, історії вітчизняної філософії, історії естетики, логіки та історії науки об'єднує спільна теоретична історико-філософська проблематика (проблема нерівномірності, соціокультурної обумовленості, безперервності та дискретності в історії філософії тощо), і вони мають теоретичну та методологічну цінність для розвитку сучасних вітчизняних історико-філософських досліджень.

Головне філософське захоплення вченого становила антична і німецька класична філософія. Свідченням цього є величезна кількість праць, присвячених цій тематиці, багатоаспектність і глибина дослідження

філософських вчень саме цих історичних епох. В такій спрямованості творчих пошуків В. Асмуса простежується безсумнівний вплив традицій історико-філософських досліджень і самої духовної атмосфери Університету св. Володимира, де формувалась особистість В. Асмуса.

Знову ж таки, цей інтерес простежується ще з часів формування В. Асмуса як філософа, тобто з університетських історико-філософських традицій і зберігається протягом всього життя. За загальною оцінкою сучасників, В. Асмус був визнаним кантознавцем. Звертаючись до І.Канта, він ставив за мету краще зрозуміти Фіхте, Шеллінга, Гегеля та К.Маркса, водночас зберегти ті кантівські ідеї, які в подальшому розвитку історії філософії були або викривлені, або втрачені, натомість залишаючись і на сьогодні важливим досягненням філософської науки.

Історико-філософські дослідження і теоретичні надбання В.Ф. Асмуса й сьогодні вважаються актуальними для різних напрямків філософського пізнання.

Список використаних джерел:

1. Асмус В. Ф. Историко – философские этюды: [книга] /В.Ф. Асмус.- М.:Мысль, 1984. – 318с.
2. Асмус В. Ф. Избранные философские труды: [в 2 т.] /В.Ф. Асмус.- М.: изд-во Моск. Ун-та.- т. 2. - 1971. – 446с.
3. Асмус В. Ф. Иммануил Кант /В.Ф. Асмус.- М.:Изд-во «Наука», 1973. – 534с.
4. Гулыга А. В. Гегель/ А. В. Гулыга. – М.: «Молодая гвардия», 1970. – 272 с.
5. Гулыга А. В. Кант / А. В. Гулыга. – М.: «Молодая гвардия»,1977. – 304с.
6. Гулыга А. В. Немецкая классическая философия / А. В. Гулыга. – М.: Мысль,1986. – 334 с.
7. Гусев В. И. Західна філософія Нового часу. 17 – 18 ст. :[Підручник]/ В. І.Гусев. – К.: Либідь ,1998. – 368 с.
8. Философский словарь / [Под.ред. И. Т. Фролова. – 6- е изд., перераб. и доп]. – М.: Политиздат, 1991. – 560 с.
9. Асмус В. Немецкая эстетика XVIII века/ В. Асмус.- М.: Искусство, 1962.-. 311 с.
10. Асмус В. Ф. Диалектика необходимости и свободы в философии истории Гегеля / В. Ф. Асмус В. Ф.[Електронний ресурс] // Вопросы философии.— 1995.— №1.— С. 52— 69. – Режим доступа: <http://coollib.net/b/228546/read>

А. К. Лубчинський, кандидат філософських наук, доцент

В. Ф. Асмус про О. Г. Баумгартена як фундатора класичної німецької естетики

У даній роботі показано внесок В.Ф. Асмуса у проблему дослідження класичної німецької естетики в період її становлення. Основна увага зосереджена на її фундаторові О. Баумгартенові, який: визначив роль і

місце естетики в системі філософських наук; розвинув визначення предмету естетики; окреслив перший нарис її системи; дав аналіз художньої творчості; розробив ідею змісту у творах мистецтва.

Ключові слова: *В. Асмус, О. Баумгартен, класична німецька естетика, художня творчість, зміст у творах мистецтва, почуттєве, краса, прекрасне, вдосконалене.*

Творча спадщина В. Асмуса носить багатогранний характер. Йому належить ряд робіт з питань історії філософії (зокрема історії німецького ідеалізму та російської філософії), теорії та історії логіки, естетики та літературознавства. Оцінюючи історію естетики, В. Асмус визначає, що найбільший внесок у розвиток естетичного вчення був зроблений німецьким класичним ідеалізмом, який вбачав у ній важливу складову всякої філософської системи, розробив естетичне вчення, яке стало класичним. Для розуміння великого значення естетики німецького класичного ідеалізму, В. Асмус провів комплексне дослідження, яке розпочав із початків її зародження.

Загальноновизнаним родоначальником німецької класичної естетики вважається О. Баумгартен, відомий письменник і університетський професор школи Х. Вольфа, учня Г. Лейбніца. У всіх загальних курсах, а також у спеціальних роботах, присвячених історії естетики XVIII ст. в Німеччині, звично характеризується роль О. Баумгартена як творця терміну «естетика» і викладаються гносеологічні доведення, опираючись на які він прийшов до думки про існування – паралельно з логікою, науки про вдосконаленість раціонального пізнання, другої філософської науки – «естетики», яка досліджує вдосконаленість почуттєвого пізнання – красу, або прекрасне. В результаті детального дослідження В. Асмус приходить до висновку, що цьому загальному визнанню історичної ролі О. Баумгартена в історії німецької естетики далеко не відповідає рівень ґрунтовності і точності, з яким його естетичне вчення досліджене в спеціальній літературі. Ряд причин перешкоджали вивченню естетичної теорії О. Баумгартена в повному його змісті та значенні.

Перша із них полягає, як це не дивно може здаватись, особливо для німецької науки, – в недостатньому знайомстві істориків естетики з творами О. Баумгартена. Згідно його задуму система естетики повинна була охопити теоретичну і практичну частини. Теоретична етика поділялась на евристику, методологію і семіотику. Однак видана автором книга «Естетика» доведена була тільки до закінчення евристики. Про зміст інших розділів книги можна було тільки здогадуватись. Цим здогадкам не сприяли мова та стиль О. Баумгартена. Його роботи були написані мовою науки того часу – латиною. Латинський стиль О. Баумгартена – важкий, синтаксис його складний,

насичений спеціальними термінами, висловлювання надзвичайно не визначені. Все це не сприяло глибокому дослідженню істориками його системи естетики.

Другою і головною причиною неповного знайомства істориків естетики з естетичною теорією О. Баумгартена була абстрактність викладу – особливо в частині, присвяченій гносеологічному обґрунтуванню естетики. Знайшовши виклад цієї точки зору в перших параграфах «Естетики», історики легко приходили до хибної думки, що для О. Баумгартена естетики була тільки складовою частиною, тільки завершенням його філософії, що вона виникла не з інтересу до специфічних проблем естетичної науки. Вирішивши на основі початку «Естетики», що ця книга є абстрактним трактатом з питань гносеології і, що все її значення тільки в тому, що в ній почуттєве пізнання виділяється в особливий предмет теорії, який отримав нову, придуману назву «естетика», історики естетики, звичайно, мало вникали в подальші параграфи книги.

Оцінюючи недостатню увагу німецької науки до праць О. Баумгартена, В. Асмус зауважує, що питання про історичне місце його праць повинно вирішуватись незалежно від об'єму ерудиції у творах мистецтва та теоретичній літературі з естетики. Значення О. Баумгартена – не в індивідуальних висновках із дослідженого ним матеріалу. Опіраючись на нечисленний, історично обмежений матеріал, О. Баумгартен зробив першу спробу показати місце естетики в системі філософських наук, якою він її собі уявляв, розвинув визначення предмету естетики і окреслив перший нарис її системи.

В. Асмус висок оцінює визначення О. Баумгартена про місце естетики в системі філософських наук. Для О. Баумгартенського розумінні естетики характерні дві риси: 1) естетика для О. Баумгартена – одна з філософських наук про пізнання, зокрема – наука про почуттєве пізнання і 2) мета почуттєвого пізнання, яку досліджує естетика, досягається за допомогою мистецтва. Перша риса вводить естетику в коло філософських наук. Друга – робить вчення О. Баумгартена про почуттєве пізнання не просто частиною гносеології, а разом з тим і філософською теорією мистецтва.

Аналізуючи філософську теорію мистецтва О. Баумгартена, В. Асмус вказує на його внесок у розуміння художньої творчості (хоча воно стисло і не розроблено в деталях). Для визначення теорії художньої творчості О. Баумгартен розробляє вчення про елементи естетичного вдосконалення, при цьому вказуючи, що ця теорія є вчення про складові елементи художньо мислячого розуму.

Основною умовою художньої творчості, згідно О. Баумгартена, є «вроджена» або «природна» естетика, що являє собою вроджену властивість душі до витонченого мислення. Говорячи про вроджений естетичний розум, він розуміє його як сукупність не тільки інтелектуальних, але і почуттєвих

властивостей, необхідних для сприйняття та до відтворення у мистецтві. При цьому потрібно мати на увазі, що природні естетичні здібності не можуть зберігатись невизначено довго. Вони повинні бути підтримані, підкріплені постійними вправами, які відносяться не тільки до діяльності розуму, але і до всієї сутності художника, до його серця та інтелекту.

Проте і естетичні вправи здійснювались би наосліп, були б не потрібні, якби ними не керувало знання правил та теорія прекрасного. Ця теорія і ці правила керують художником у вирішенні поставленого ним завдання. Одне лиш вроджене естетичне почуття, без світла теоретичного керівництва, може привести до глибоких помилок. В той же час самої естетичної теорії недостатньо, щоб створити мистецький твір. Для цього потрібно ще естетичне натхнення. Ознакою цього натхнення є стан людини, при якому душа долає пасивний характер естетичних сил, обпалюється екстазом, несамовитістю, ентузіазмом, божественним натхненням тощо. Після подальшої обробки художнього твору, під керівництвом розуму та інтелекту, він набуває завершеної форми.

Оцінюючи роль і місце О. Баумгартена в розвитку німецької естетики, В. Асмус відзначає, що зі всіма своїми метафізичними недоліками його «Естетика» заклала перший камінь у фундамент класичної німецької естетики. О. Баумгартен не тільки дав ім'я новій філософській науці. Він вказав їй, нехай одностороннє, в обмеженому колі раціоналістичних понять його часу – її особливий предмет. Він об'єднав і узагальнив у вченні про предмет естетики ряд понять, які до нього залишались розділеними між собою. О. Баумгартен зв'язав в одне ціле елементи, взяті із різних дисциплін – з теорії пізнання, лінгвістики, поезики, риторики – і зробив їх об'єднаним предметом нової науки. Виконавши тільки частину накресленого плану, він дав недвозначне поняття про те, чим повинно було стати ціле.

Сказаним визначається міра оригінальності О. Баумгартена. Межі його ерудиції і вченості добре відомі. Наступні теоретики прекрасного і теоретики мистецтва широко використовували результати його праці. Покоління естетів, яке виступило безпосередньо за О. Баумгартеном, виходило із кола ідей його «Естетики». Дослідники не тільки працювали над поставленою ним проблемою, але і розвивали ряд його точок зору, які в «Естетиці» були тільки означені і які відповідали їх власним завданням і поглядам. Німецька класична естетика дійсно починається з О. Баумгартена.

Ю. С. Мальченко, студентка 2 курсу педагогічного факультету

Проблема прекрасного у філософській спадщині В. Ф. Асмуса

У роботі проаналізуємо позицію відомого філософа, естета, літературознавця В. Ф. Асмуса як засобу регулювання художніх процесів,

його ставлення до прекрасного. Висвітлено позитивні і негативні аспекти, спроби філософа підтримати метод соціалістичного реалізму, спираючись на специфіку конкретного історичного періоду, суспільно-політичну ситуацію, потенціал мистецтва, творчість конкретного митця.

Ключові слова: *нормативна естетика, мистецтво, метод, історичний період, прекрасне, традиція, аналіз, синтез, система.*

Загальновідомо, що з іменем Валентина Фердинандовича Асмуса (1894-1975 рр.) пов'язана яскрава сторінка в історії українсько-російської гуманістики.

Власне естетом В.Ф. Асмуса назвати важко, адже серед численних публікацій теоретика «суто» естетичною є лише докторська дисертація «Естетика класичної Греції» (1940). При цьому зауважимо, що і дана робота, і ті, що присвячено німецькій естетиці XVIII століття, співвідносяться з більш широкою історико-філософською проблематикою, яка була предметом постійного наукового його інтересу. Відтак естетичний вимір у спадщині філософа, як правило, «розмивається» або в історико-філософському, або в мистецтвознавчому та літературознавчому контексті. Стосовно мистецтвознавчих уподобань В. Ф. Асмуса відомо, що він робив спроби обґрунтувати музичну естетику, проте цю ідею він не реалізував.

Асмус В.Ф. ґрунтовно дослідив і проаналізував творчість таких відомих письменників, як: О. Пушкіна, П. Чаадаєва, О. Грибоєдова, М. Лермонтова, Л. Толстого та ін. Проте хоча у дослідженнях філософа є елементи естетичного аналізу, але, по суті, в них переважає літературознавчий підхід.

В. Ф. Асмус пропонує досить дивний шлях щодо «прищеплення» нових знань в естетиці: «Кожного разу, коли мистецтво в природному русі свого зростання розсуне межі своєї предметності, засвоїть новий матеріал, включить в коло своїх перемог нову тему, нормативна критика матиме можливість ввести у свій перелік естетичних кордонів, у свої визначеності жанрових ознак нові дані. Ось тут доведеться пересунути межу, ось тут – вписати нову ознаку, там – визнати можливість використання тих матеріалів, які вважалися несумісними з даним видом мистецтва» [2, с. 212].

Оскільки В. Ф. Асмус ототожнює естетику з мистецтвом, то дослідження «за» і «проти» нормативності в естетиці фактично він зводить до аналізу нормативності в мистецтві. Зазначимо, що і це досить важливий й теоретично цікавий аспект розгляду «норми», «нормативності» як засадничого принципу творчої діяльності. В означеному аспекті В. Ф. Асмус пропонує кілька ідей, які настільки самодостатні, що можуть виступати предметом самостійного аналізу. Так, він піддає нищівній критиці Ернста Меймана – «архібуржуазного професора, міщанина та філістера», який на

сторінках двотомної естетики представляє «нормативізм» у «посиленому вигляді», а саме: «Він навіть кожному мистецтву відмірює, скільки йому за його природою відпущено емоційності й збудливості. У цього Меймана композитор Ріхард Вагнер отримує зовсім поганенький атестат: не дотримується він „кордонів” свого музичного мистецтва, занадто високий у нього поріг подразнення» [2, с. 205].

Питання синтезу мистецтв – проблему, яка на початку ХХ століття (окрім названих Асмусом персоналій) привернула увагу й В. Кандинського, Л. Курбаса, М. Асеєва, М. Чюрльоніса, М. Семенка, О. Архипенка та багатьох інших визначних митців, теоретик опрацьовує, але у цьому контексті звертається до авторитету І.Канта: «Вже Кант, здається, – зазначає В. Ф. Асмус, – висловлював сумнів, чи стає мистецтво досконаліше від поєднання в одному творі різних мистецтв. Вже він здогадався, що тут перехрещуються занадто різні види художнього сприймання. Висловлюючи ці сумніви, він наближався до принципу нормативної естетики» [2, с. 301-135].

Виступаючи проти синтезу мистецтв, В. Ф. Асмус знаходить як опосередковані аргументи утвердження власної позиції, так і зразки критики ідеї синтезу серед тих, хто підтримував «нормативну естетику».

У заключній частині статті В. Ф. Асмус намагається віддати належне тим, хто створює художні твори. Наразі про мистецький зріз порушених у статті проблем розмірковує не «філософ» чи «критик», а «письменник», який підкреслює, що «поетика й естетика» митців «завжди або майже завжди автобіографічні». Ми розуміємо і приймаємо певну метафоричність цієї тези, адже, по суті, ані естетика, ані поетика не мають ознак автобіографічності. Такі ознаки можуть нести сюжетні компоненти того чи іншого твору. Проте в контексті певної художньо-белетристичної манери викладу Асмусом теоретичного матеріалу це можна прийняти. Значно важче прийняти таку тезу філософа – критику автобіографічності як своєї опозиції партійності, оскільки саме автобіографічність не дозволяє «підвестися до справжньої партійності в питаннях теорії мистецтва» [2, с. 234].

Слід погодитися із професором Т. Левчук щодо неухважного ставлення тогочасних естетиків до статті відомого теоретика.

На нашу думку, існує принаймні дві причини неухважного ставлення тогочасних естетиків до статті відомого теоретика. По-перше, слід визнати той факт, що в 70-ті роки прізвище Асмуса значно більше асоціювалося з логікою та історією філософії, ніж із естетикою; по-друге, поняття «нормативна естетика» аж ніяк не вписувалося в контекст теоретичної моделі естетичної науки, яка формувалася саме в цей період, коли радянські естетики досить сміливо руйнували межі традиційного розуміння предмета естетики, її понятійно-категоріального апарату, починали активно відпрацьовувати зміст категорій «естетичне», «естетична свідомість»,

«цінність» та ін. У цей період найбільш «модернізовані» тогочасні естетики прагнули довести творчий характер естетичного знання, а творчість, як відомо, не лише уникає «нормативності», а й руйнує її.

Таким чином, слід зазначити, що проблеми прекрасного та мистецтва у філософській спадщині В. Ф. Асмуса займає одне із провідних місць. Тому і сьогодні його погляди та висновки щодо проблем прекрасного займають важливе значення в наукових дискусіях про проблеми естетики і мистецтва в житті людини та суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Асмус В.Ф. Историко-философские этюды: [книга] / В.Ф. Асмус. - М.: Мысль, 1984. - 318 с.
2. Асмус В.Ф. Иммануил Кант / В.Ф.Асмус. - М.: Изд-во «Наука», 1973. - 534 с.
3. Асмус В.Ф. Немецкая эстетика XVIII Века / В.Ф.Асмус. - М.: Искусство , 1963. – 312 с.
4. Философский словарь / [Под. ред. И.Т. Фролова. – 6-е изд. Перераб. и доп.].—М.: Политиздат, 1991. - 560 с.

А. В. Найчук, кандидат філософських наук, доцент

В. Асмус про філософію історії і моральність у працях І. Канта

Аналізуються дослідження В. Ф. Асмуса у співвідношенні філософії історії та моральності у працях І. Канта.

Ключові слова: *діалектика, прогрес, розвиток, філософія історії, моральність, етика, свобода.*

Прогресивна модель розвитку суспільства, яка набула фундаментальної основи в епоху модерну в ліберальних країнах, з одного боку, та матеріалістичного детермінізму як складової частини згадуваної моделі, що „панувала” в радянській науці, з іншого, відсунули питання сенсу історії на задній план. Домінуючою стала думка, що суспільство, в результаті еволюційного поступу, або революційних змін, векторно рухається від простого до складного, від примітивного до розвинутого. Однак глобалізаційні процеси кінця ХХ – початку ХХІ ст., перехід суспільства від модерну до постмодерну, призвели до переоцінки традиційних цінностей, до пошуку нових моделей існування суспільства, що безпосередньо відноситься до предметного поля філософії історії. Враховуючи те, що моделі філософського світогляду на перевагу науковим не втрачають свого значення у суспільстві впродовж усієї історії останнього, питання постає тільки в тому, яка концептуальна модель філософського світогляду переважає на тому чи іншому етапі становлення суспільства. Відповідно, зважаючи на сьогоднішні реалії суспільного буття, саме пошук фундаментальних основ

сучасного суспільства через призму філософського світобачення сприятиме вирішенню сучасних теоретико-праксеологічних проблем людського існування.

В даному контексті заслуговують уваги філософські погляди І. Канта як творця „космогонічної гіпотези, який проголосив, що наш Всесвіт є Всесвіт, який розвивається, що наша Земля має історію в часі. У філософії він був відновлювачем і навіть засновником діалектики” [1, с. 1]. Г. Гегель з даного приводу писав: „Кант зробив безмежно великий крок... Діалектика знову була визнана необхідною для розуму: ми відійшли від того розуміння, що вона певне мистецтво, нібито вона вибудовується на певному суб’єктивному таланті, а не належить до об’єктивного поняття” [2, с. 463]. Вагомий внесок у дослідження наукової спадщини І. Канта зробив В. Асмус. Відтак, виходячи з тематики науково-практичної конференції, метою дослідження виступає науковий доробок В. Асмуса щодо поглядів І. Канта на філософію історії і моральність.

Проблема змісту історії була висвітлена І. Кантом у праці „Ідея всесвітньої історії”. Незважаючи на те, пише В. Асмус, що „переконання Канта базувалися на недосконалості людини, він не став песимістом у поглядах на історичний процес” [1, с. 97] визнаючи, встановлену законом доцільність історії та її телеологічність: наявність мети; трактування людини як природної істоти; необхідність поєднання історичного і філософського підходів для характеристики трансформації суспільного процесу [21, с. 97-98]. Як зазначає В. Асмус: „Здійснення розумної цілі історичного руху не є, за Кантом, справою якоїсь побічної і зовнішньої відносно людства силою. Людина сама повинна здійснювати дану ціль, використовуючи здібності, які надала їй природа” [1, с. 99].

Водночас В. Асмус на основі праць І. Канта „До вічного миру” та „Ідея всесвітньої історії” з одного боку, визначає кінцеву мету історії, яку прогнозує німецький філософ – „неминучість настання вічного миру” [1, с. 101], з іншого, вказує на протиріччя в поглядах мислителя щодо реалізації цієї мети – „хоча певної теоретичної гарантії прищестя цього миру в майбутньому не існує” [1, с. 102].

Разом з тим, продовжує В. Асмус, питання повинно бути поставлене не стільки про філософію історії Канта, скільки про те, який тип філософії історії найбільш відповідав етиці І. Канта [1, с. 358]. Ключовим елементом у співвідношенні філософії історії та етики у І. Канта В. Асмус вбачав у категорії „свобода” – кантівська етика бажала „врятувати” для історії і для історичної дії можливість свободи, вона зводила історично-соціальний досвід до індивідуального морального досвіду. Свобода виявлялася надбанням людини не як суб’єкт реальної історичної практики, а як суб’єкт реальної моральної волі, потойбічної по відношенню до реального світу. Увесь специфічний зміст соціально-історичного життя зводився, таким

чином, до обмежено індивідуальних меж боротьби між чуттєвою природою людини і моральними зобов'язаннями, які знаходяться в надчутливому та надемпіричному світі [1, с. 360].

Відповідно, В. Асмус дійшов до висновку, що І. Кант у людській природі вбачав єдність раціонального та ірраціонального. Формами прояву ірраціонального є гордіня, ненависть тощо. Саме їх наявність ставить під сумнів стабільність в суспільстві, а відтак і його мирну будову, вони є основою антагонізму. Не лише в суспільстві, а й у свідомості людей проходить боротьба соціального як процесу до злагоди і стабільності, і антисоціального, в основі якого є прагнення до панування й насильства над іншими. Протиборство згаданих вище мотивів спонукає людей до руйнування соціальних систем, в яких вони живуть [1, с. 91-92]. Об'єктом розвитку в історичному процесі за Кантом В. Асмус визначає раціональність людини, що базується на інтелекті, етичних і естетичних відчуттях тощо, а засобами цього розвитку виступає ірраціональність (невігластво, егоїзм тощо) [1, с. 93; 358-362]. Тобто, моральні вимоги „неможливо задовольнити в світі досвіду, в емпіричній реальності, в емпіричній побудові світу... [їх] можливо [задовольнити] – в світі наддосвідному, в світі надзвичайному, в світі „речей у собі”” [1, с. 92-93].

Відповідно, враховуючи сучасні суспільні відносини, роль людини у політичних, економічних і соціальних сферах, що базуються на раціоналізмі та ірраціоналізмі, потребує перегляду через призму питань, які окреслив свого часу І. Кант: що я можу знати? Що я повинен робити? На що я можу сподіватися?

Список використаних джерел:

1. Асмус В. Ф. Иммануил Кант / В. Ф. Асмус. – М.: Наука, 1973. – 233 с.
2. Таранов П. С. 120 философфов: Жизнь. Судьба. Учение. Мысли: Университетский аналитический справочник по истории философии: В 2 т. / П. С. Таранов. – Симферополь «Реноме», 2005. – Т. 2. – 704 с.

М. П. Плахтій, кандидат філософських наук. доцент

Формальна логіка у викладі В. Асмуса: традиції та зміни

Досліджується науковий здобуток В.Асмуса у галузі традиційної логіки, аналізується взаємозв'язок дореволюційного викладу дисципліни із радянським бачення її головних положень.

Ключові слова: В.Ф.Асмус, традиційна логіка, формальна логіка.

Цьогоріч виповнюється 120 років від дня народження відомого

філософа, логіка, літературознавця – Асмуса Валентина Фердинандовича (1894-1975). Він народився у Києві, закінчив приватне німецьке реальне училище. У 1914 році, склавши додатковий іспит з латини, вступив до університету св. Володимира на відділення філології, адже бажаного філософського відділення в університеті не було, з'явилось воно згодом після революції 1917 року за ініціативою професора В. Зеньковського.

Бажання молодого студента вивчати філософські дисципліни здійснилося уже на першому курсі навчання в університеті, адже обов'язковими на факультеті філософськими дисциплінами були загальна психологія та логіка, які читав професор Василь Васильович Зеньковський (1881-1962), а також із другого семестру курс історії зарубіжної філософії розпочинав професор Олексій Микитович Гіляров (1855-1938). За спогадами В.Асмуса, професор В.Зеньковський вразив студентів вже із перших лекцій, адже не приховував ні релігійної спрямованості, ні ідеалістичного змісту своїх філософських ідей, більше того пропагував їх. В.Зеньковський був учнем та послідовником Г.Челпанова (1862-1936), який розпочинав свою науково-педагогічну діяльність у Київському університеті, а згодом перейшов до Москви, де заснував Інститут психології. Саме підручник логіки професора Г.Челпанова був найбільш розповсюдженим у дореволюційний час та перевидавався більше десяти разів, десяте видання вийшло у 1918 році, в українському перекладі підручник було опубліковано в 1947 році.

Курс логіки, який викладав В.Зеньковський, теж уразив В.Асмуса, адже читався не як формально-логічна дисципліна, а як курс філософський. Найбільше уваги у курсі логіки молодий професор приділяв поглядам Гуссерля. У теорії міркувань та класифікації міркувань В.Зеньковський пропагував ідеї класифікації висновків М.Каринського.

Варто зазначити, що із логікою пов'язано початок викладацької діяльності В.Асмуса, адже свою першу публічну лекцію він прочитав саме із цієї дисципліни 7 березня 1922 року у Київському університеті на тему «Філософські задачі логіки» [1, с.24].

У 1927 році він був запрошений до викладання у вузах Москви: у Інституті червоної професури, у Академії комуністичного виховання, у Московському інституті історії, філософії і літератури (МІФЛІ). І знову ж таки його педагогічна діяльність була пов'язана із логікою, так як у МІФЛІ він викладав факультативний курс формальної логіки, а у Московському університеті читав лекції з історії логіки для аспірантів кафедри діалектичного та історичного матеріалізму.

Можна констатувати, що на початку свого існування радянська влада сприймала логіку «як зброю класового ворога, кулака та підкулачника», про що згадує аспірант В.Асмуса професор Авенір Іванович Уйюмов, лише згодом ставлення до цієї дисципліни змінилось. У вересні 1945 року

А.І.Уйомов відвідав публічну лекцію В.Ф.Асмуса у МДУ на тему «Предмет та значення логіки»: «Зайшов немолодий, енергійний чоловік, неквапливо підійшов до кафедри. Я слухав як зачарований. Виявилось, логіка – зовсім не зброя класового ворога, а наука про закони та форми правильного мислення, тобто мислення визначеного, послідовного та доказового» [2].

Питаннями формальної логіки В.Асмус займався іще із часів навчання в університеті, тому активно долучився до руху по відновленню позицій логіки як навчальної дисципліни. У 1944 році він опублікував статтю «Логічні закони мислення» та статтю «Для чого потрібно вивчати логіку».

Підручник «Логіка» (1947) професора В.Асмуса є одним із перших підручників, що був опублікований для студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, а також для викладачів логіки середньої школи. У передмові автор чітко зазначає, що розглядає лише формальну логіку, а питання про відношення формальної логіки до діалектичної не поставлено, тому що розгляд таких питань доцільний не у межах формальної логіки, а у царині діалектичної логіки. В.Асмус зазначає, що використав у своєму підручнику найбільш цінні результати уточнення та узагальнення існуючих логічних вчень. Зокрема, у теорії умовиводів автор спирався на дослідження російського представника формальної логіки М. Каринського, з вченням якого познайомився ще у студентські роки, вивчаючи логіку на лекціях В.Зеньковського. У викладі теорії суджень, крім звичайних формул категоричних суджень, В.Асмус увів формули суджень для всіх видів відношень (aRb), крім відношення належності.

Вже на перших сторінках підручника, визначаючи логіку, В.Асмус акцентував увагу на трьох головних вимогах правильного мислення: визначеності, послідовності та доказовості. Одразу у наступному розділі автор пов'язав вищезазначені вимоги із законами логіки.

Можна констатувати, що формулюючи визначення логіки, професор звертає увагу на логічну форму, яка і «становить власне предмет вивчення логіки як теоретичної науки», тому «Логіка є теоретична наука про правильні форми мислення» [3, с.8].

З огляду на це, ми вже можемо зафіксувати відмінності від загальноприйнятого визначення у дорадянський час: «Логіка – наука про закони правильного мислення» (Г.Челпанов), «Логіка – наука про правильне мислення» (Г.Струве), «Логіка є наукою, що викладає правила мислення, виконання яких необхідне для досягнення істини і для утворення науки» (І.Продан).

Варто зауважити, що підручники логіки В.Асмуса та Г.Челпанова використовувалися при викладанні логіки в один і той же період, але структурно та методологічно вони відрізнялися. У В.Асмуса, після окреслення логіки як науки та поняття про логічну форму, другий розділ присвячується законам мислення. У Г.Челпанова закони мислення

викладаються після вчення про поняття та судження, але перед поясненням безпосередніх умовиводів, яких у підручнику В.Асмуса немає. Умовиводи за В.Асмусом поділяються на два види: силогістичні та несилогістичні, до останніх зарахував умовиводи про відношення та індуктивні умовиводи. Окремі розділи присвячені гіпотетичним умовиводам та доказу.

Слід відзначити особливість підручника логіки В. Асмуса: у ньому немає жодної цитати Маркса, Енгельса, Леніна чи Сталіна, зрозуміло, й очікувати схвальні відгуки автору не довелося. Окрім того, він був безпартійним, що дуже дратувало керівництво та його «партійних друзів».

Таким чином, у підсумку можемо зазначити, що дотримуючись класичної методики викладу формальної логіки та трактування понять у межах традиційної парадигми, В.Асмус не відмежовувався від нововведень, водночас не змінював ні предмету, ні методики на догоду пануючій ідеології. У таких складних умовах В.Асмус залишався відданим науці, з огляду на це його праці зберігають наукову значущість до сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Асмус В.Ф / В.Ф.Асмус; [под. ред. В.А.Жучкова, И.И.Блауберг]. – М.: Российская политическая энциклопедия (РЗССПЭН), 2010 – 479 с.
2. Уёмов А.И. Как я был аспирантом Асмуса // Человек. - 2000 г. - №2.
3. Асмус В.Ф. Логіка., Київ 4-та республіканська поліграфічна ф-ка, 1947.– 410 с.
4. Філософська думка в Україні.: Біобібліогр. словник / Авт. кол.: В. С. Горський, М. Л. Ткачук, В. М. Нічик та ін. – К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2002. – 244 с.

О. В. Рибщун, кандидат соціологічних наук, доцент

Роль В. Ф. Асмуса в інституціоналізації вітчизняного суспільствознавства (філософія, логіка, соціологія)

У статті йдеться про вплив В. Ф. Асмуса на інституціоналізацію вітчизняного суспільствознавства. Звертається увага на такі аспекти, як оновлення кадрового потенціалу науки, формування інфраструктури наукового середовища, системи наукових комунікацій тощо.

Ключові слова: *інститут науки, філософія, радянська наука.*

Наукова і творча діяльність В.Ф. Асмуса припадає на вкрай непростий період становлення вітчизняної суспільно-гуманітарної науки – фактично, це був період її ранньорадянського становлення в рамках марксистської парадигми. Як відомо, це був період нетривалого паралельного співіснування на уламках колишньої Російської імперії двох наукових світів:

домарксистського суспільствознавства і раннього марксизму-ленінізму. Такий паралелізм характерний для усіх тогочасних наук – філософії, історії, соціології, етики й т.д. Результатом врешті стало жорстке адміністративно-декларативне викорінення немарксизму, зразками чого були долі радянських економістів або ж соціологів. Водночас іншим, непрогнозованим результатом стали суттєві кадрові втрати, спричинені репресіями і міграцією, і це в часи, коли фактично потрібно було запускати науку у інституційному вимірі. Саме в таких умовах відбувалось становлення В.Асмуса як науковця.

Молодий спеціаліст, талановитий випускник т.зв. «старої школи», спроможний до серйозної дослідницької роботи, водночас спроможний освоїти марксизм як філософію й політичну ідеологію. Доволі швидко В.Асмус стає популярним полемістом, критикуючи релятивізм, вульгарний соціологізм і т.п. (наприклад, доволі відомою є наукова полеміка В.Асмуса з А.Варьяшем). Саме завдячуючи подібній полеміці, молодого киянина помітили очільники московської ІКП (А.Деборин, І.Луппол). Водночас слід відмітити, що, навіть переїхавши до Москви, В.Асмус не перетворився у закоренілого марксиста, а натомість розпочинає інтегрувати марксизм із іншими класичними парадигмами. Результатом стає гегелівсько-марксистська традиція діалектики і кантіанства у радянській філософії. Зрозуміло, що подібна діяльність була доволі ризиковою у тоталітарному Радянському Союзі (Асмус дійсно звинувачувався у прихильності до «меншовицького ідеалізму», деякий час оголошувався «тінню Бухаріна» й т.п.), але вчасне переключення у проблематику теорії естетики дозволили вченому уникнути жорстких репресій з боку режиму. З іншого боку, інтуїтивний, а можливо й раціонально продуманий перехід В.Асмуса з предмету діалектики у естетику забезпечило для радянської теорії естетики посилення її інтелектуального ресурсу (чого вартує лише докторська дисертація В.Асмуса «Естетика класичної Греції», що була однією із перших публічно захищених радянських дисертацій). Через деякий час В.Асмус зробить ще один подібний перехід у нову, відносно безпечну галузь – логіку, відчуваючи (очевидно) загрозу подальшого перебування у ключовій на той час для себе сфері історії філософії. І знову він стає потужним інтелектуальним ресурсом цілої галузі, пришвидшуючи та посилюючи її розвиток.

Наука спроможна до розвитку, коли є достатньо кадрового потенціалу. Водночас відтворення цього потенціалу є не менш важливою умовою, щоб вести мову про достатні інституційні умови для її розвитку. Тут, коли твердити про радянське суспільствознавство, В.Асмус теж залишив помітний вплив. Так, вчений, попри посилену увагу до його постаті директивних структур, активно займався викладацькою діяльністю, ряд його підручників (зокрема, підручник з логіки) врешті стали основоположними для кількох

поколінь радянських студентів.

Наступним аспектом, на якому бажано зупинитись, є системність будь-якого інституційного середовища. Вузловими зв'язками, які дозволяють інтегрувати відносно автономні наукові колективи-середовища у більш широку наукову спільноту, є наукові організації, школи, а то й окремі вчені, що налагодили широкі професійні контакти. В даному випадку постать В.Ф. Асмуса видається також доволі значимою. Так, академік Т.Ойзерман на конференції, приуроченій століттю В.Асмуса відзначав, що завдячуючи серйозній співпраці з західними філософами (А. Айер, П. Риккер, Ж. Іпполіт, Е. Вейль), його було врешті обрано членом (тривалий час єдиним) Міжнародного інституту філософії.

Тісними залишались зв'язки В. Асмуса з київською науковою спільнотою. Особливо вони посилювались після переїзду до Москви П. Копніна, з яким Володимир Фердинандович перебував у дружніх стосунках (наприклад, відома історія про закриту лекцію з логіки, що її прочитав Асмус перед членами Ради Міністрів, була переказана з його слів саме Копніним). Якщо більш детально проаналізувати розвиток української філософії у 40-60-х рр. (насамперед на основі аналізу структури та наукових орієнтирів Інституту філософії АН УРСР (усі необхідні матеріали містяться у архівних фондах Інституту філософії НАН України, із якими автору доводились тривалий час працювати)), то не можна не помітити посилену увагу до логіки, естетики й історії зарубіжної філософії, під що насамперед створювались відділи, і звідки в першу чергу виходили представники інститутської адміністрації.

В.Ф. Асмус не залишав після себе наукових шкіл, він був «індивідуалістом і аристократом», замкнутим та ідеологічно ненадійним. Але водночас своїм інтелектом він підтримував та опосередковано перезапускав цілі галузі радянського суспільствознавства: діалектику й теорію естетики, історію філософії і логіку, соціологію та соціальну психологію.

В. Н. Рокачук, кандидат філософських наук, доцент

Німецька класична філософія в творчій спадщині В. Ф. Асмуса

Робота присвячена науковій діяльності Валентина Фердинандовича Асмуса для дослідження наукової спадщини представників німецького класичного ідеалізму Канта й Гегеля.

Ключові слова: німецький класичний ідеалізм, наукова спадщина, розвиток, виховання, майбутнє, гідність, мораль, народ, держава.

Німецька класична філософія, яку В.Ф. Асмус називав німецьким класичним ідеалізмом, стала основним полем наукового дослідження на все його некоротке життя. Він особливо детально вивчив праці І. Канта та Гегеля, про що говорять ті монографії, які він присвятив цим світочам німецької філософської думки.

Творчість І. Канта В. Асмус ділить на два періоди: це ранній – докритичний, та зрілий – критичний. У докритичний період творчої діяльності свого геніального кумира – Асмус виділяє такі його важливі ідеї як: визнання можливості об'єктивного існування речей поза свідомістю людини, публікує блискучу роботу “Загальна природна історія і теорія неба”, в якій доводить гіпотезу про природне походження сонячної системи, пояснюючи процес виникнення сонячної системи діями протилежних сил і тенденцій притягання і відштовхування, доцентровими і відцентровими силами. Це дало можливість довести ряд особливостей сонячної галактики – розташування орбіт планет майже в одній площині, а також виникнення природних супутників планет. Кант доводив, що народження нових світів і руйнування старих – це вічний, безперервний процес оновлення світу. Космогонічна система І.Канта була найвеличнішим досягненням астрономії з часів Коперніка. Вперше було розхитано уявлення про те, що природа немає ніякої історії в часі. В цей час Кант зробив важливе відкриття про гравітаційну взаємодію Місяця і Землі, яка впливає на швидкість їх обертання, про уповільнення обертання Землі внаслідок тертя, яке викликається приливами і відливами. Всі ці ідеї І. Канта стали основою для нового погляду на світ як на рухливий, змінний, суперечливий. Це відіграло важливу роль у формуванні діалектики та дало можливість виділити, що вченню Канта були притаманні елементи матеріалізму і діалектики. І. Кант визнав об'єктивність реального існування природи, науково довів взаємодію Місяця і Землі, уповільнене обертання Землі внаслідок приливів, дію відцентрових і доцентрових сил, притягання і відштовхування. Він також визнав фундаментальне положення матеріалістичної філософії про те, що речі існують поза нашою свідомістю і що уявлення про них ми маємо завдяки відчуттям, які є джерелом знань [1; 2].

В критичний період І. Кант написав такі праці як: “Критика чистого розуму”, “Критика практичного розуму”, “Критика здатності суджень”. Основні ідеї цих творів – це критика теорії пізнання, особливо про те, що людині, перш ніж з'ясувати сутність речей, потрібно встановити межі своїх пізнавальних можливостей; що вона зможе пізнати, а що не зможе. Уже в цьому містився сумнів великого мислителя і науковця І. Канта стосовно можливості самого пізнання, що привело його до агностицизму – вчення про повне або часткове заперечення можливості пізнання світу. Він вимагав здійснювати пізнання теоретично, а не в процесі практичної діяльності. Другим елементом його агностицизму було розміркування про несхожість,

не ідентичність самого предмету і його образу. Він стверджував, що предмети природи знаходяться поза нашою свідомістю, не залежать від неї. Але образи їх, що виникають у нашій свідомості, не схожі, не ідентичні з предметами, так само, як дим не схожий на вогонь, як крик, викликаний біллю, на саму біль. Він також розглядає проблеми діалектики. Всі його думки є одним із досягнень німецької класичної філософії [1; 2; 3; 4].

Сьогодні, на початку XXI століття, будь-яка теорія моралі так чи інакше вбирає в себе досвід етичних розмірвань, які виробило людство, та особливе місце серед них займає етика І. Канта, яку він називав етикою обов'язку. Мораль не можна розглядати лише як засіб досягнення якого-небудь результату. При такій інтерпретації моральність перетворюється в чисто технічну, прагматичну задачу, в питання про “розважливість”, уміння і спроможності ефективно досягати поставленої мети. Такі принципи чинності, звичайно, мають місце в людському житті, він їх називає умовними, гіпотетичними імперативами: якщо бажаєш досягнути якогось результату, слід робити так. Але вся справа в тому, що такі правила, визначаючи засіб здійснення цієї мети, залишають в стороні питання про визначення самої мети. Справді, моральні вимоги до людини не можна звести до яких-небудь технічних приписів, що вказують лише те, як можна найбільш ефективно досягти мети, що переслідується. Деколи не кожна мета може бути визнана моральною; успішна дія може мати і проти моральне спрямування.

Зв'язок його етики з теоретичною філософією, генеза етичних ідей, становлення його думки в рамках вчення про свободу, повинність знаходяться в центрі уваги. Єдине, що апріорі визначено в людині, – це її прагнення до щастя, свободи. Із питанням про свободу і моральність тісно пов'язана кантівська філософія історії, з її ідеєю прогресу, його вченням про вічний мир, про державу, про право. Значення суспільного розвитку Кант бачив у торжестві загальних форм права, в подоланні антагонізму етики і політики на шляхах до вічного миру. Кант звернув увагу на те, що для людської особи не тільки свобода є передумовою усвідомлення обов'язку, скільки усвідомлення обов'язку є передумовою його реалізації.

Філософська система і метод в діалектиці Гегеля є вершиною німецького класичного ідеалізму кінця XVIII – початку XIX століття. За основу усіх явищ природи і суспільства Гегель приймав духовне первоначало. Він називав його “свідомим духом”, “абсолютною ідеєю”, “світовим розумом”, вони у нього виступають об'єктивними. Гегель, як свідчить його дослідник, розробив основні закони діалектики та її категорії, чим також вніс вагомий внесок у розвиток німецької класичної філософії кінця XVIII – початку XIX століття [1; 2].

Всі праці В. Ф. Асмуса по дослідженню та пропаганді німецької класичної філософії знайшли широке розповсюдження серед науковців,

викладачів, аспірантів та студентів. Ці роботи дали їм можливість вільно і більш глибоко вникнути в сутність вчення, що складає наукову спадщину великих представників цієї пори . Особливо праці І. Канта, Гегеля та інших представників німецького класичного ідеалізму.

Валентин Фердинандович вніс неоцінімий внесок у процес дослідження та розповсюдження наукової спадщини представників німецької класичної філософії кінця XVIII та початку XIX століття, особливо дав можливість детально розглянути та зрозуміти проблеми людини, держави, моралі, права та свободи.

Список використаних джерел:

1. Асмус В.Ф. Историко – философские этюды:[книга] / В.Ф.Асмус. – М.: Мисль, 1984. – 318 с.
2. Асмус В.Ф. Иммануил Кант / В.Ф.Асмус. – М.: Узд-во “Наука”, 1973. – 534 с.
3. Асмус В.Ф. Избранные философские труды: [в 2 т.] / В.Ф.Асмус. – М.: Изд-во Моск. Ун-та. – Т. 1., 1969. – 410 с.
4. Асмус В.Ф. Избранные философские труды. [в 2 т.] / В.Ф.Асмус. – М.: Изд-во Моск. Ун-та. – Т. 2., 1971. – 442 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Т. В. Сулятицька, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

С. О. Ганаба, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

О. А. Гнидюк, студент 4 курсу історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

А. В. Кирилюк, студент 2 курсу фізико-математичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

В. В. Лабусь, студентка 2 курсу педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

А. К. Лубчинський, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Ю. С. Мальченко, студентка 2 курсу педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

А. В. Найчук, кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

М. П. Плахтій, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

О. В. Рибщун, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри політології та соціології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

В. Н. Рокачук, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософських дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Для приміток

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Наукове видання

**ВАЛЕНТИН ФЕРДИНАНДОВИЧ АСМУС:
ОСОБИСТІТЬ, ВЧЕНИЙ, МИСЛИТЕЛЬ**

(до 120-ї річниці від дня народження)

**Збірник матеріалів
науково-практичної конференції**

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 2,2. Тираж 30
Комп'ютерно-інформаційна лабораторія історичного факультету
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
32301, м. Кам'янець-Подільський, вул. Татарська, 14